

Φθινόπωρο

Σεπτέμβρης μήνας κιόλας, όπου να 'ναι το πανηγύρι *δ τ' Σταυρού (1)* φτάνει. Τα θερίσματα και τ' αλωνίσματα είναι πια υπόθεση ξεχασμένη. Τα στάρια ,καθαρισμένα και πλυμένα, φυλάχτηκαν σε σακούλια και τ' άχυρα κουβαλήθηκαν με τ' αχυροτσούβαλα στα *ντάμια (2)*. Άνθρωποι και ζώα έχουν εξασφαλίσει τη βάση της διατροφής τους για τον Χειμώνα. Σειρά έχουν τώρα τ' αμύγδαλα , τα σύκα και τα σταφύλια, που πρέπει να συναχτούν και να ταχτοποιηθούν προτού ξεσπάσουν οι πρώτες βροχές κι αρχίσει ο μεγάλος αγώνας με τα οργώματα και το λιομάζωμα.

Τα παιδιά δε μένουν άνεργα κι εκείνα. Τρέχουν να προσφέρουν τη βοήθειά τους, πολύτιμη όσο να πεις, για να κερδηθεί η μεγάλη μάχη της επιβίωσης. Η λαϊκή μούσα με καμάρι και τρυφερότητα τραγουδά την ειδυλλιακή σκηνή του παιδιού που βοηθά να μαζευτούν τ' αμύγδαλα :

Του μουρέλι μ' του κνικάτου (3)

πα στ'ν αμυγδαλιούδα κάτω (4)

τσι έκουβγη αμυγδαλέλια

μη τα παχουλά τ' χειρέλια

Τ' αμύγδαλα θα συναχτούν στις αυλές κι όταν ξεφλουδιστούν θ' απλωθούν πάνω στα *δώματα (5)* να τα χτυπήσει ο ήλιος να ξεραθούν. Η μητέρα θα σπάζει λίγα –λίγα για τις διάφορες ανάγκες του σπιτιού : για το προσφάι των παιδιών στο σχολείο, για κέρασμα στα παλικάρια που θα έρθουν τ' Αγιού Βασ'λιού να κάνουν το *πουδαρκό (6)* ,για λίγο *θάσιου (7)*στη λεχώνα γειτόνισσα, για καμιά *μπακλαβού (8)*σε μέρες γιορτής. Ήπιες το *π'κρουθάσιου (9)* θα πουν σε κείνη που την άφησε ο αγαπημένος της. Μα και το αμυγδαλόλαδο είναι σπουδαίο φάρμακο, αν χρειαστεί. Τίποτα δεν πηγαίνει χαμένο. Ακόμα και τα φλούδια θα δοθούν τροφή στα ζώα ή θα γίνουν προσάναμμα στη φωτιά.

Τα *σ'κουλουγήματα (10)* πάνε κι αυτά να τελειώσουν. Οι συκιές έχουν πια *αποσύρει(11)*.Μαζεύτηκαν και τα τελευταία *ψτάλια (12)*,ακόμα κι εκείνα που έχουν τσιμπήσει τα πουλιά ,και είναι απλωμένα πάνω στα δώματα ή μέσα στ' αμπέλια πάνω σε στρώματα από *αγούδουρους (13)* για να ξεραθούν. Πρέπει κι αυτά τώρα να μαζευτούν και να πλυθούν, πριν πιάσει καμιά βροχή και σκουληκιάσουν. Ύστερα θα διαλεχτούν ένα-ένα θα φουρνιστούν ή θα ζεματιστούν και θα τοποθετηθούν στρώσεις - στρώσεις στα κοφίνια με φύλλα δάφνης ανάμεσά τους. Και θα 'ναι τόσο νόστιμα τον Χειμώνα, όταν η μαζώχτρα θα μαζεύει ελιές μέσα στο

ξεροβόρι και το τσομπανόπουλο θα βόσκει τα πρόβατά του μέσα στην παγωνιά και στ' αγριοκαίρι.

Τα *πλιουφαγουμένα*(14) θα μπουν ξεχωριστά . Θα βραστούν καλά στο καζάνι, και θα δώσουν το αρωματικό *βράσμα* (15),μαύρο, παχύρευστο και γευστικό. Μέσα σ' αυτό θα ρίξει η μάννα κομμάτια από κυδώνια και κολοκύθα, θα κάνει το *ριτσέλι* (16),λιχουδιά και πειρασμό για μικρούς και μεγάλους .Με το βράσμα θα κάνει τηγανίτες και λουκουμάδες του Αϊ – Νικόλα και θα γλυκαίνει την ατμόσφαιρα δίπλα στη γωνιά , όπου τα παιδιά θ' ακούνε τα παραμύθια της γιαγιάς ή θα παίζουν το παιχνίδι της σιωπής, περιμένοντας να γυρίσει ο πατέρας από το καφενείο :

*Πίσ' από τον φούρνο μας
ήβρα τη γαιδούρα μας.
Έχεσε, παραέχεσε,
τρία σκαφίδια γέμισε:
Το ' να μέλ' τ' άλλο γάλα,
τ' άλλο ανεβατή κουράδα ...*

Όποιους δε μ'λήξ' ,θα φάει του μέλ' τσι του γάλα. Όποιους μ'λήξ' , θα φάει τ'ν ανηβατή κουράδα. Ηγώ είμι παπά πιδί. Βαστώ τ'ς ακκλησιάς τα κλειδιά . Θέλου μ'λώ, θέλου δε μ'λώ, αλλά για του χατήρ' σας δε μ'λώ ...

Οι γερανοί, σφήνες ζωντανές, στοχεύουν τον Νοτιά. Τα παιδιά περιμένουν το πέρασμά τους κι όταν τους βλέπουν στον ουρανό, τραγουδούν μ' όλη τη δύναμή τους, για να φτάσει η φωνούλα τους εκεί ψηλά που πετούν :

*Πάρ' τ'ν ουκνιά μ' (17) τσι τ' ζαμπ'νιά μ'(18)
τσι πάνη την μες σ' τ'ς Αραπίνας(19) του χάλασμα ...*

Μαζί τους οι γερανοί φέρνουν τα πρώτα σύννεφα , τα πρώτα αστραπόβροντα του Φθινοπώρου και τα πρωτοβρόχια. Οι χωριανοί πρέπει τώρα να βιαστούν, να κουβαλήσουν το *λίπεδο* (20), για να στρώσουν τα δώματα στους φούρνους και στα ντάμια. Στεριώνονται καλά *οι μεσιές* (21),που κρατούν τις σκεπές, ετοιμάζονται οι κάσες και τα κοφίνια ,που θα φορτωθούν σε γαιδουράκια και μουλάρια και μικρά καραβάνια ξεκινούν για τον *Τήγανο* (22) ,μοναδική περιοχή με το περιζήτητο χόμα .

Τα πρωτοβρόχια έφεραν τα κυκλάμινα, τ' άλικα κούμαρα και τα σαλιγκάρια .Όλοι τρέχουν στα χωράφια να μαζέψουν *σαλιάτσ'* και τα παιδιά τραγουδούν :

Σάλιακα , μάλιαγκα, βγάλ' τα κερατάκια σου,

πέθανε η μαμάκα σου, κλαίνε τ' αδερφάκια σου...

Η καμπάνα της εκκλησιάς χτυπάει πρωί –πρωί, για να θυμίσει στα παιδιά πως η ξεγνοιασιά του καλοκαιριού τέλειωσε και πως άρχισαν πάλι τα βάσανα του σχολείου.

*Στης λυγαριάς τ' ολόξερο κλαδί,
του Φθινοπώρου φτωχικό παιδί,
ο καλογιάννος πρόσχαρος προβάλλει...*

Γλωσσάρι

1. **8 Σταυρού** : Γέννησης της Θεοτόκου .
2. **το ντάμι** : αποθήκη ζωοτροφών και στάβλος.
3. **ο κνηκάτος** : ροδαλός, κόκκινος.
4. **κάντων** : καθόταν
5. **το δώμα** : επίπεδη σκεπή νταμιού ή φούρνου, σκεπασμένη με χώμα.
6. **το ποδαρ'κό** : έθιμο της Πωτοχρονιάς για την υποδοχή του νέου έτους.
7. **το θάσιο** : πολτός από αλεσμένα αμύγδαλα και ζάχαρη. Το πήγαιναν στις λεχώνες, γιατί πίστευαν ότι φέρνει γάλα για τον θηλασμό.
8. **η μπακλαβού** : μπακλαβάς, συνήθως δώρο της νύφης στην πεθερά.
9. **το π'κρουθάσιον** : θάσιο από πικραμύγδαλα . Μετφ. λύπη, στενοχώρια.
10. **το σ'κουλόγ'μα** : μάζεμα των γινομένων σύκων από τη συκιά.
11. **αποσέρνω** : τελειώνει η καρποφορία μου.
12. **τα ψ'τάλια** : τα ύκα που έχουν ξεραθεί πάνω στη συκιά.
13. **ο αγούδουρας** : αυτοφυές φυτό των αγρών .
14. **τα πλιουφαγουμένα** : σύκα μισοφαγωμένα από τα πουλιά.
15. **το βράσμα** : πετιμέζι .
16. **το ριτσέλι** : γλυκό από κολοκύθα ή κυδώνι μέσα στο πετιμέζι.
17. **η οκνιά** : η τεμπελιά .
18. **η ζαμπνιά** : η αρρώστια .
19. **η Αραπίνα** : η κάτοικος της Αραπιάς (Αφρικής).
20. **το λίπεδο** : αδιάβροχο χώμα για το στρώσιμο των δωματίων.
21. **η μεσιά** : χονδρό κυλινδρικό δοκάρι, το στήριγμα της στέγης.
22. **ο Τήγανος** : τοπωνύμιο, τοποθεσία που είχε λίπεδο.